

فصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی
دوره ۱۵، شماره ۱ (پیاپی ۵۰)، بهار ۱۳۹۹
شاپای چاپی ۵۹۶۸-۲۵۳۸ شاپای الکترونیکی ۵۹۵۸-۲۵۳۸
<http://jshsp.iaurasht.ac.ir>

مقاله پژوهشی
صص. ۱۰۰-۸۵

تحلیلی بر نقش کیفیت فضاهای عمومی در پایداری اجتماعی (مورد پژوهی: محله تجریش)

جمیله توکلی نیا* - دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران
حسن محمدیان مصمم - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران
سعید ضرغامی - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید بهشتی، تهران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۲/۰۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۷/۱۶

چکیده

هزاره سوم به عنوان "سده شهرها" با چالش‌هایی دلهره‌آوری همراه است که نشأت گرفته از فعالیت‌های مخرب نوع بشری بویژه در بستری به نام "شهر" طی چهار دهه گذشته است. این امر تکاپو برای آبادانی و بهروزی شهرها با رهیافتی دگرسان (توسعه پایدار) را به بایستگی اجتناب‌ناپذیر مبدل ساخته است. در این میان، حفظ و توسعه فضاهای عمومی با کیفیت به عنوان عنصر حیاتی شهری کامیاب، رهیافتی نیرومند و موثر برای ارتقای رخساره مغفول پایداری شهری (پایداری اجتماعی) تلقی گشته و در دستور کار برنامه‌ریزان، سیاست‌مداران درگیر در عرصه مسائل شهری قرار گرفته است. در این راستا، این مقاله به مفهوم سازی این نقش حیاتی فضاهای عمومی پرداخته و سپس با توسعه شاخص‌های جامع و پرسش‌نامه منبعث از آن‌ها، به بررسی کیفیت فضاهای عمومی محله تجریش و همچنین رابطه بین کیفیت فضاهای عمومی و پایداری اجتماعی از دیدگاه ساکنان محله پرداخته است. روش تحقیق به صورت پیمایشی و از نوع همبستگی بوده و جامعه آماری ساکنان محله تجریش می‌باشند. حجم جامعه نمونه با توجه به فرمول دنیل ۴۰۱ نفر تعیین و براساس آزمون‌های t، رگرسیون و تحلیل مسیر اقدام به تحلیل داده‌ها نموده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که شاخص‌های دربرگیرندگی، ایمنی و امنیت و فعالیت‌های معنادار مهم‌ترین شاخص‌های موثر در کیفیت فضاهای عمومی در محله تجریش می‌باشند. همچنین در بررسی میزان اثرگذاری شاخص‌های کیفیت فضای عمومی بر پایداری اجتماعی شاخص‌های ایمنی و امنیت، دسترسی، فعالیت‌های معنادار و دربرگیرندگی به صورت مستقیم و مطلوبیت و آسایش به طور غیر مستقیم بر پایداری اجتماعی در محله تجریش تاثیر گذار می‌باشند. همچنین فعالیت‌های معنادار و دربرگیرندگی اثرات مستقیم و غیر مستقیم بر پایداری اجتماعی محله دارند.

واژه‌های کلیدی: فضای عمومی، کیفیت فضاهای عمومی، کارکردها فضای عمومی، پایداری اجتماعی، محله تجریش

نحوه استناد به مقاله:

توکلی نیا، جمیله، محمدیان مصمم، حسن و ضرغامی، سعید. (۱۳۹۹). تحلیلی بر نقش کیفیت فضاهای عمومی در پایداری اجتماعی (مورد پژوهی: محله تجریش). *مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۵(۱)، ۸۵-۱۰۰.

http://jshsp.iaurasht.ac.ir/article_672765.html

مقدمه

ظهور بشر مدرن، پیشرفت ظفرمند علم و تکنولوژی، چیره‌گی نظام اقتصادی سرمایه‌داری و مکتب مدرنیته و به تبع آن فردگرایی و مصرف‌گرایی نوعی از الگوی توسعه را رقم زده که سپیده دم هزاره سوم را توأم با مسائل و چالش‌هایی نموده که نشانه‌های دلهره آور بسیاری از زوال تمدن بشری و سیاره خاکی در آن به چشم می‌خورد. تخریب مرزهای اخلاقی، تغییرات اقلیمی، نابودی محیط زیست، زوال اجتماع، افزایش فقر و شکاف طبقاتی، حاشیه نشینی، ناامنی غذایی و بحران آب، تبعیض و بی‌عدالتی، جنگ و تروریسم تنها بخش کوچکی از زوایای تاریک چنین تمدنی است. چنین مسائلی لزوم تغییر پارادایم و توسعه به گونه‌ای دیگر را اجتناب‌ناپذیر ساخته و واقع شدن شهرها و کلانشهرها در کانون این تحولات (هم به عنوان راه حل و هم عامل) رسالتی بس عظیم و سرنوشت ساز بر دوش برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران شهری گذاشته است. به بیانی اگرچه شهرها بواسطه تمرکز مردم، سرمایه و منابع امکان توسعه اقتصادی، نوآوری و کنش متقابل اجتماعی را قوت بخشیده و هزینه‌ها را کاهش داده ولیکن نقشی چشمگیر در چالش‌ها و مسائلی که ذکر آن رفت دارند. برآیند تکاپوها برای انکشاف رهیافتی بدیل برای توسعه و برنامه‌ریزی به گونه‌ای دیگر، ظهور "رویکرد توسعه پایدار شهری" در اوایل دهه ۱۹۹۰ بود که به دنبال حل این مسائل و چالش‌ها در کنار نیل به عدالت درون و بین نسلی است. اگرچه در ابعاد محیط زیستی - کالبدی و اقتصادی پایداری شهری در نظریه و عمل تلاش‌های گسترده‌ای صورت پذیرفته؛ ولیکن بعد اجتماعی آن تنها در سال‌های اخیر مورد توجه قرار گرفته است (UNCED, 1992; Jenks, 2000; Burton, 2009; Hancock, 2009; Colantonio, 2010, 2009; Jones & Jones, 2010). این در حالی است که شهروند ساکن در شهرها، فرهنگ او و به طور کلی بشر است که عنان حرکت در جهت پایداری را با موهبت خدادادی منحصر به فرد خود یعنی قدرت آفرینش، تفکر و خلاقیت، در دست گرفته و به قول بریگز مهم‌ترین مانع برای نیل به پایداری نه در حوزه محیط زیست و نه در حوزه اقتصادی بلکه در خود بشر و در حوزه اجتماعی (Briggs, 2005) و سبک زندگی او نهفته است (McGregor, 2003: 30). این موضوع، بایستگی‌های پایداری اجتماعی را در این جهان پرتلاطم را گوشزد می‌کند. جستجوی پایداری اجتماعی در فضای شهر را باید در فضاها و عمومی آن شهر جست. فضای عمومی به عنوان ساختاری زمینه ساز کارکردی ویژه می‌شود. بنابراین فضای عمومی بستر ساز روابط و به تبع آن کنش و واکنش اجتماعی که نتیجه آن می‌تواند خلق شهروندی خلاق، پرسشگر و مسئولیت پذیر باشد. به عبارتی در راستای شهری، شهروندساز و شهروند شهر ساز قرار گیرد (Mumford, 1962).

همان طور که پیش‌تر گفته شد رخساره اجتماعی پایداری تنها از اواخر دهه ۱۹۹۰ است که مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته و مفهومی در حال ظهور و تکامل است. با توجه به این شرایط جای تعجب نیست که در ادبیات جهانی مطالعات معدودی در زمینه رابطه بین کیفیت فضای عمومی و پایداری صورت گرفته است. چنان‌که لی معتقدند که شاخص‌های مهم پایداری اجتماعی شهری شامل طراحی منظر، قابلیت دسترسی و حفظ ویژگی‌های محلی است (Chan & Lee, 2008). دمپسی و دیگران عوامل موجب شوند پایداری اجتماعی را با مطالعه ادبیات تحقیق مطالعه نموده و به دو دسته عوامل غیر فیزیکی و عوامل کالبدی تقسیم نموده است (Dempsey, Bramley, Power & Brown, 2011). دیو نیز در پژوهش تراکم محله و پایداری اجتماعی در شهرهای کشورهای درحال توسعه، به بررسی رابطه بین تراکم و پایداری اجتماعی در ۱۱ مطالعه موردی پرداخته است. نتایج پژوهش او نشان از رابطه مثبت و معنادار دارد (Dave, 2011). الحسینی و کسبیا با مطالعه ادبیات جهانی پنج دکتترین اصلی پایداری اجتماعی یعنی سرمایه اجتماعی، شرایط محیطی، اقتصاد، سیاست و مکان‌سازی را مشخص نموده و بر اساس آن به واکاوی نقش فضاها و عمومی در پایداری اجتماعی قاهره می‌پردازد. نتایج آن‌ها نشان می‌دهد که بین تراکم بالاتر خانوار و تراکم جمعیت و پایداری اجتماعی رابطه مثبت وجود دارد (El-Husseiny & Kesseiba, 2012). جان گهل و بریجیت اسواره در پروژه چگونه فضای عمومی را مطالعه کنیم، به دوازده معیار کیفیت فضاها و عمومی اشاره کرده‌اند: (۱) محافظت در برابر بزهکاری و خشونت، (۳) محافظت در برابر تجربه حس ناگوار (۴) امکان پیاده روی (۵) امکان مکث و ایستادن (۶) امکان نشیستن (۷) امکان دیدن (۸) امکان شنیدن و گفتگو (۹) امکان بازی و آرامش (۱۰) خدمات مقیاس کوچک (۱۱) طراحی برای بهره‌مندی از عناصر اقلیمی مثبت (۱۲) طراحی برای تجربه حس مثبت (Svarre & Gehl, 2013). یوان هیبتات گزارشی با عنوان "فضای عمومی در دستور کار جهانی برای توسعه شهری پایدار" منتشر کرده که می‌تواند مرجعی کاربردی برای شهرها به منظور کاربست اصول، سیاست، توصیه‌ها و ابتکارات توسعه در مورد فضای عمومی باشد. در این گزارش فضاها و عمومی به عنوان ارتقا دهنده عدالت، مولدهای شهرهای بزرگ، خلق کننده فرصت‌های ایده‌آل برای مشارکت مردمی، عمل‌آوردن‌های پایداری محیط زیستی، مولدهای تولید ثروت،

سرمایه‌گذاری و درآمد، شناخته شده است. علاوه بر این شاخص‌های جامعی برای سنجش کیفیت فضای عمومی توسعه داده شده است (UN-Habitat, 2014).

اگرچه فضای عمومی مفهومی کلی و پیچیده است و در میان پژوهش‌گران مختلف هم‌رأیی در تعریف آن وجود ندارد؛ ولیکن بسیاری از آنان در تعاریف خود در اصل "مالکیت و قابلیت دسترسی عمومی" آن اجماع دارند. برای نمونه مدنی پور فضای شهری عمومی را فضایی می‌داند که بوسیله سازمان و افراد خصوصی کنترل نمی‌شود و بدین سان به روی عموم باز است (Madanipour, 1996:145). کون نیز معتقد است که فضاهای عمومی محوطه‌هایی هستند که متعلق به بخش عمومی بوده، بدون هیچ محدودیتی در دسترس همگان است و ارتباطات و کنش‌های متقابل میان استفاده‌کنندگان از آن ترغیب می‌کند (Kohn, 2004). به هر ترتیب آنچه که واضح است این است که فضاهای عمومی از زمان شکل‌گیری نخستین شهرها مولفه بنیادین حیات شهری بوده‌اند (Briggs, 2004). کارمونا و دیگران نیز فضای عمومی را بر اساس قابلیت دسترسی فضا و به عنوان "فضاهای باز و قابل دسترس عموم" تعریف می‌کنند (Carmona et al, 2008). فضاهای عمومی مطلوب همانند خدمات عمومی خود سازماندهی عمل می‌نمایند و موجب بهبود کیفیت زندگی مردم می‌گردند. افزایش کارایی حمل و نقل عمومی، ارتقای پایداری محیط زیستی، ایجاد درآمد و شغل و افزایش سرمایه‌گذاری، افزایش سرمایه اجتماعی، احیا اجتماع، توانمندسازی مدنی، دسترسی بیشتر به فضاهای نهادی و سیاسی، ارتقای کیفیت محیطی و جذابیت شهر، افزایش ایمنی (UN-Habitat, 2014)، افزایش تعلق خاطر به محله، توسعه گره‌های اجتماعی و دربرگیرندگی اجتماعی شکل‌گیری ارزش‌ها و تجارب، فرصت‌هایی برای تفریح، (Mean&Tims, 2005) افزایش قیمت املاک، کاهش رفتارهای ضد اجتماعی و بزهکاری، افزایش سلامت فیزیکی و روانی، (Suzuki, Dastur, 1961; Moffatt, Yabuki, Maruyama, 2010:37; Jacobs, 1961) در این میان، در طی یکی دو دهه اخیر، فضاهای عمومی به عنوان عنصر حیاتی شهرهای کامیاب، محرک و برانگیزاننده حرکت در جهت پایداری اجتماعی شهرها مورد توجه واقع شده و سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان بسیاری در تکاپوی احیا و ارتقای کیفیت آن و بازگرداندن عملکردهای از دست رفته آن در جهت نیل به پایداری شهری می‌باشند (UN- Tonnelat, Stephane, 2010; UN-Habitat, 2014). این در حالی است که نزدیک به یک قرن فضاهای عمومی رو به زوال نهاده بودند و خیابان‌ها به مجراهای عبوری و نمایش عجایب اقتصاد مصرفی و میادین به فلکه‌ها مبدل می‌گشتند و مردمان منزوی و غرق در فناوری‌ها به ظاهر با هم و در حقیقت جدا از هم، از آن گذر می‌کردند. به بیانی، جهانی شدن، فردگرایی، خصوصی شدن و پراکندروی شهرها و رشد فزاینده تکنولوژی‌های ارتباطات و اطلاعات منجر به زوال فضاهای عمومی شده است. شهرها در بازارهای جهانی رقابت می‌کنند و سود توسعه دهندگان را به حداکثر می‌رسانند و فضاهای عمومی ابزاری برای فروش شهر شده‌اند. به عبارتی شهر کالایی شده و ارزش مبادله، هدایتگر توسعه شهری و جایگزین ارزش‌های نمادین شده است (Kohn, 2004; Madanipour, 2003, 1996). در کشور ما نیز این روند ناپایدار در کلانشهرها به ویژه کلانشهر تهران به وضوح دیده می‌شود. هرچند تهران شهر جهانی نیست اما بی شک تحت تاثیر نظام سرمایه‌داری و به عبارتی به سمت نظام شبه سرمایه‌داری پیش رفته است به طوری که سازو کارهای این نظام بر تمامی روابط و فضاهای شهری تهران حاکم شده است. به عبارتی می‌توان بیان داشت که فضا تحت تاثیر اقتصاد شبه سرمایه‌داری ارزش مبادله‌ای یافته و همچون کالا در جهت منافع فردی به سمت فضای انحصاری، غیر مشارکتی و در راستای تامین منافع گروه‌های نفوذ (قدرت‌های در سایه) و بورژوازی مستغلات قرار گرفته است. فضاهای انحصاری و ارزش مبادله پیدا کردن فضا در تهران و به ویژه در منطقه یک این کلانشهر به شکل بارزی پیداست. به عبارتی فضای تولید شده در این منطقه برآیند یک فضای اجتماعی متأثر از خواست و اراده ساکنان نمی‌باشد، بلکه فضایی بشدت انحصاری و در راستای رانت اقتصادی و بورژوازی مستغلات می‌باشد. از این رو می‌توان بیان داشت که واژه گم شده در چنین فضایی حق به شهر^۲ است. شک نیست که ادامه چنین روندی سبب از بین رفتن فضاهای عمومی و به تبع آن کاهش پایداری به ویژه از لحاظ اجتماعی است. از رو راهکار برون رفت از چنین شرایط بازگشت به سطح خرد که همان اجتماع محلی و تاکید بر توسعه اجتماعات محلی است.

1. Self-organizing

۲. مولفه‌های اساسی حق به شهر نخست؛ حق مشارکت، دوم؛ حق تخصیص فضای شهری به شهروندان (دربرگیرنده فرآیند مستمر و فعال تخصیص فضا به شهروندان) و سوم؛ حق شهروندی شهر (تجدید حقوق جمعی در قالب تخصیص فضا) است.

با وجود اینکه در سراسر تاریخ فضاهای عمومی شکل دهنده بستری برای حیات عمومی، جنبش‌های مدنی، داد و ستدهای تجاری، اجتماع پذیری، تبادل اجتماعی، تفریح، اعتراض و تفکر و ژرف اندیشی بودند نزدیک به یکصد سال است که زوال آن‌ها به طور فزاینده‌ای ادامه دارد. این امر در محلات شهری تهران به ویژه در محلاتی با سابقه تاریخی و فرهنگی بیشتر نمود یافته است. با توجه به این موضوع و نظر به اهمیت فزاینده فضاهای عمومی در هزاره سوم پژوهش حاضر بر آن است که ضمن مفهوم سازی ژرف فضای عمومی و پایداری اجتماعی با توسعه شاخص‌های جامع و کاربردی به سنجش نقش کیفیت فضاهای عمومی در پایداری محلات شهری بپردازد. از این رو محله تجریش را به دلیل وجود فضاهای عمومی شاخص همچون امامزاده صالح، بازار و میدان تجریش جهت پژوهش انتخاب شده است. طی یک دهه اخیر شاهد تغییرات زیادی در بافت کالبدی این محله شامل ساخت و ساز و تغییر کاربری بوده‌ایم به طوری که می‌توان بیان داشت فضاهای عمومی محله متأثر از این روال بوده است. گم شدن مرکزیت محله و ساخت ساختمان‌ها و بناها در راستای منافع فردی و مغایرت با فرهنگ محلی و به عبارتی شکل‌گیری کالبدی متفاوت و ناسازگار با خواست ساکنان و تبع آن تحت شعاع قرار گرفتن فضاهای عمومی در محله، پیامدهایی را بر کیفیت فضاهای عمومی داشته است. بنابراین این پژوهش به دنبال پاسخ‌گویی به سوال‌های زیر می‌باشد:

- کیفیت فضاهای عمومی در محله تجریش به چه میزان است؟
- مهم‌ترین شاخص‌های تاثیرگذار بر کیفیت فضاهای عمومی در محله تجریش کدامند؟
- پایداری اجتماعی در محله تجریش به چه میزان است؟
- چه ربطه‌ای میان کیفیت فضاهای عمومی و پایداری اجتماعی وجود دارد؟

روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی - تحلیلی از نوع همبستگی می‌باشد. به این صورت که ابتدا بر مبنای مطالعه ادبیات جهانی (Gehl & Svarre, 2013; UNDP, 2015) ۶ شاخص و ۳۴ نامگر، برای سنجش کیفیت فضاهای عمومی ۲۸ نامگر جهت پایداری اجتماعی تدوین گردید و سپس به تحلیل رابطه بین کیفیت فضاهای عمومی محله و جنبه‌های پایداری اجتماعی شهر از دیدگاه ساکنان محله پرداخته شد. جامعه آماری در این پژوهش ساکنان محله تجریش با جمعیتی حدود ۱۲۶۰۳ نفر بود. روش نمونه‌گیری به صورت تصادفی ساده بوده و برای تعیین حجم نمونه از فرمول دنیل (۱۹۹۵) استفاده شده است که به صورت زیر می‌باشد.

$$n = \frac{Z^2 P(1-P)}{d^2}$$

جایی که:

Z = مقدار متغیر نرمال واحد استاندارد (برای سطح اطمینان ۹۵ درصد برابر با ۱/۹۶ است)

P = نسبت مورد انتظار (در این پژوهش ۲۰ درصد در نظر گرفته شده، یعنی برابر با ۰/۳)

d = دقت (در این تحقیق یعنی برابر است با ۰/۰۳۹۲)

این فرمول دارای یک اصلاحیه می‌باشد که اگر n/N بزرگتر از ۰/۰۵ باشد بایستی از FPC^1 استفاده نمود. این فرمول اصلاحی به شرح زیر است:

$$n' = \frac{NZ^2 P(1-P)}{d^2(N-1) + Z^2 P(1-P)}$$

جایی که:

n = اندازه نمونه (با اصلاحیه جامعه متناهی)

N = اندازه جامعه (جامعه آماری)

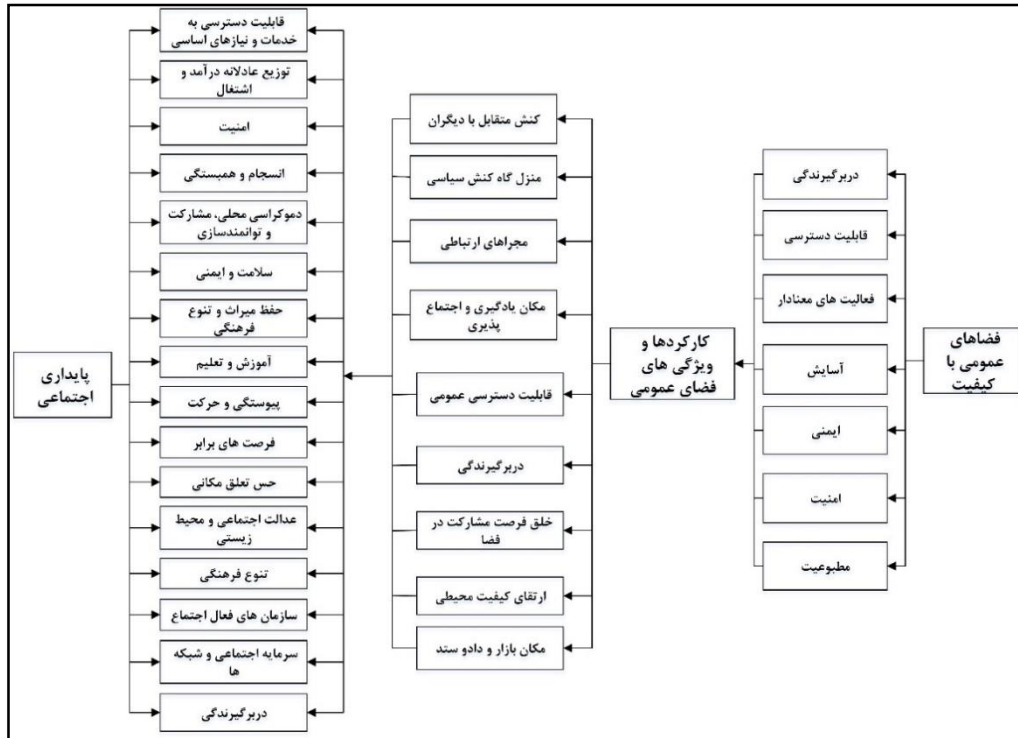
Z = مقدار متغیر نرمال واحد استاندارد (برای سطح اطمینان ۹۵ درصد برابر با ۱/۹۶ است)

P = نسبت مورد انتظار

d = دقت

1. Finite Population Correction (FPC)

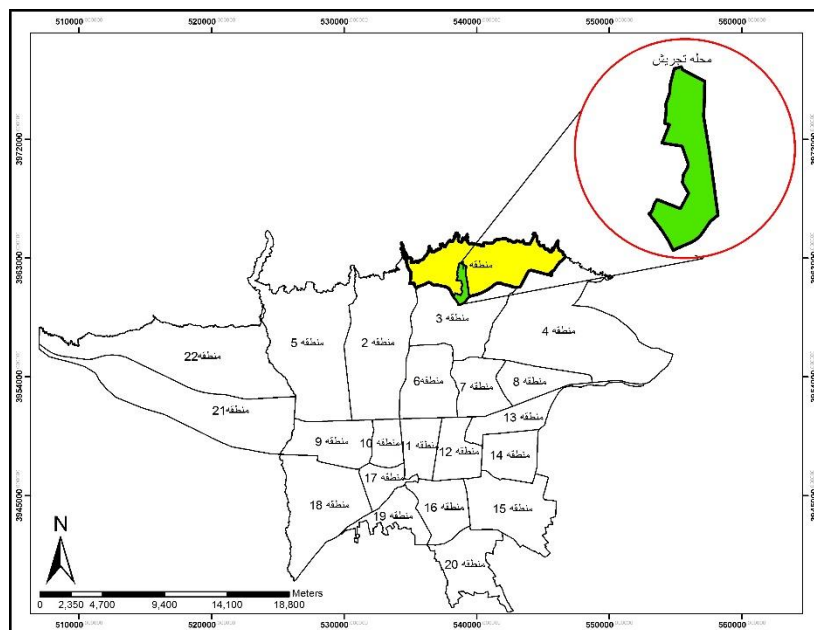
با توجه به مفروضات بالا و سطح اطمینان ۹۵ درصد حجم نمونه بر اساس فرمول دنیل ۴۰۱ نفر بوده که با توجه به اینکه $N/n \leq 0.05$ می باشد نیازی به فرمول اصلاحی نمی باشد و ۴۰۱ نفر حجم نمونه نهایی در نظر گرفته شده است. در نهایت جهت تحلیل داده‌ها از آزمون T همبستگی پیرسون، رگرسیون چند متغیره و تحلیل مسیر استفاده شده است.

شکل ۱. چارچوب مفهومی پژوهش

قلمرو جغرافیایی پژوهش

این پژوهش بر محله تجریش به عنوان یکی از معدود محلات سرزنده شهر تهران تمرکز نموده است. تجریش با جمعیتی حدود ۱۲۶۰۳ نفر، از قدیمی‌ترین محلات شمیرانات محسوب می‌شود که در منطقه یک شهرداری تهران واقع شده است (Tehran urban Research & Planning Center, 2012: 22). دو عنصر شاخص اقتصادی و مذهبی این محله بازار تجریش و امام زاده صالح (ع) می باشد. این دو عنصر در کنار خیابان‌های ولی عصر و قدس، و میدان‌های تجریش و قدس، اصلی‌ترین فضاهای عمومی محله را تشکیل می‌دهند. وجود میدان مهم شهری تجریش با خاطرات جمعی، ذهنی، تاریخی و ویژگی غالب تجاری و گردشگری، جایگاه ویژه‌ای به محله تجریش داده است (Baft-e-Shahr, 2005:15). مجموعه میدان تجریش و میدان قدس در حال حاضر بزرگ‌ترین مرکز خدماتی تجاری و مذهبی منطقه یک شهرداری تهران است. در شکل (۱) موقعیت محله تجریش نشان داده شده است.

شکل ۲. موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه
(Source: Tehran Urban Research & Planning Center, 2012)

یافته‌ها و بحث

کیفیت فضای عمومی در محله تجریش

نتایج حاصل از تحلیل کیفیت فضاهای عمومی محله تجریش، حاکی از وضعیت نامطلوب از لحاظ کیفیت فضا براساس شاخص‌های مورد بررسی است. در شاخص در برگبرندگی ملاحظه می‌شود که کیفیت فضایی با توجه به این شاخص از نظر حضور افراد مختلف در وضعیت مطلوب قرار گرفته است؛ اما برای حضور افراد کم توان مطلوب نیست و بیشتر حالت فضایی عبور و مروی می‌باشد. به طوری که میزان مشارکت در فعالیت‌ها و رخدادهای فضا در سطح پایینی قرار دارد. در شاخص قابلیت دسترسی وجود حمل و نقل عمومی در محله و پیرامون آن شرایط مناسبی را برای دسترسی به فضای عمومی ایجاد کرده است اما همچنان قابلیت پیاده روی و قابل نظارت بودن فضا توسط شهروندان در سطح مطلوبی قرار ندارد. در شاخص فعالیت‌های معنادار براساس نظر پرسش شوندگان کارکرد فضای عمومی بیشتر به سمت روابط اقتصادی گرایش داشته و روابط اجتماعی در آن کمتر مورد توجه بوده است. به طوری که میزان رونق کسب و کار در چنین فضایی بالاتر از همه قرار گرفته است اما در مورد فضای اجتماعی شامل فضای برای گفتگو و مکث و ایستادن و فضای برای حضور کودکان کمتر بوده است. در شاخص آسایش با توجه به اینکه گویه‌های به شکل منفی در پرسش‌نامه قرار گرفته شده است ملاحظه می‌شود این شاخص دارای پایین‌ترین میانگین در میان سایر شاخص‌های مربوط به سنجش کیفیت فضای عمومی بوده است. از این رو می‌توان بیان داشت کیفیت فضای عمومی از نظر این شاخص در وضعیت نامطلوبی قرار دارد دو نماگر سطح آلودگی هوا با میانگین $(1/38)$ و سطح آلودگی صوتی با میانگین $(1/53)$ ، خود موید این موضوع می‌باشند. شاید وجود بازار سرزنده و همچنین کسب و کارهای متنوع بویژه در لبه خیابان قدس و همچنین موقعیت گره‌گاهی میدان تجریش و قدس از دلایل این امر باشد. این موضوع ضرورت توجه به مسائل محیط زیستی و بایستگی‌های برنامه‌ریزی و سیاست گذاری برای توسعه‌ای سبزتر و دوستدار محیط زیست را گوشزد می‌سازد. در شاخص ایمنی و امنیت پیوستگی بصری و کالبدی و گشودگی خیابان‌های مجاور و ایمنی ادراک نشده از ترافیک سبب وضع نامطلوب شاخص‌های ایمنی و امنیت شده است که میانگین آن برابر $(2/61)$ می‌باشد. در شاخص مطلوبیت مشاهده می‌شود که یکی از ویژگی‌های فضای عمومی قابلیت و یا تنوع عناصر پیاده‌روها است. میانگین این نماگر در سطح پایینی نسبت به سایر نماگرهای این شاخص قرار دارد. همچنین مطلوبیت فضای عمومی در نماگرهای حس محصوریت و نفوذپذیری از نظر پرسش‌شوندگان در سطح پایینی قرار دارد که لزوم توجه به پناه مداری در این فضا را گوشزد می‌نماید. بدین ترتیب، با توجه به میانگین شاخص‌های کیفیت فضاهای عمومی، می‌توان گفت که

فضاهای عمومی محله تجریش از کیفیت پایینی برخوردارند؛ به طوری که میانگین تمام شاخص‌ها کمتر حد متوسط ۳ می‌باشد. نتایج حاصل از بررسی کیفیت فضای عمومی محله تجریش، در جدول (۱) به صورت مختصر بیان شده است.

جدول ۱. شاخص‌ها و نماگرهای کیفیت فضای عمومی

شاخص	نماگرها	میانگین	میانگین کل شاخص	ضریب آلفای کرونباخ
درب‌گیرندگی	میزان حضور گروه‌های سنی مختلف در فضا	۴/۱۵	۲/۸۶	-/۸۸۵
	میزان حضور جنسیت‌های مختلف	۳/۹۶		-/۸۶۸
	میزان حضور طبقات مختلف	۳/۰۲		-/۶۸۲
	امکان حضور افراد کم توان	۱/۷		-/۶۹۳
	طیف فعالیت‌ها	۲/۲۸		-/۹۶۸
	میزان مشارکت در فعالیت‌ها و رخدادهای فضا	۲/۰۸		-/۸۹۹
قابلیت دسترسی	کنترل ورودی و خروجی‌ها توسط مردم	۱/۷۱	۲/۴۳	-/۸۷۳
	میزان دسترسی با حمل و نقل عمومی	۳/۰۲		۸۱۶
	سطح دسترسی پیاده	۲/۷۸		-/۸۶۶
	کیفیت اطلاع رسانی محیطی	۲/۲۲		-/۵۸۷
فعالیت‌های معنادار	میزان تنوع کسب و کار در لبه‌ها	۴/۳۵	۲/۶	-/۸۳۹
	میزان رونق کسب و کارها	۳/۹		-/۸۷۳
	میزان گسترده گی فعالیت‌ها و رفتارها	۲/۲۵		-/۸۱۰
	امکان بازی برای کودکان	۱/۹۱		-/۷۳۲
	امکان شنیدن و گفتگو کردن	۲/۴		-/۸۰۶
	امکان تماشا و دیدن	۲/۳۹		-/۸۶۹
	امکان مکث و ایستادن	۱/۹		-/۸۷۵
	وجود جشنواره‌ها	۱/۷۲		-/۹۱۶
آسایش	مکان‌های نشستن	۱/۶۸	۱/۸۲	-/۸۶۴
	آسایش اقلیمی فضا	۱/۸۳		-/۹۲۵
	کیفیت عناصر طراحی	۲/۴۹		-/۸۹۸
	وضعیت کالبدی ادراک شده	۱/۹۹		-/۸۰۶
	سطح آلودگی صوتی	۱/۵۳		-/۹۳۳
	سطح آلودگی هوا	۱/۳۸		-/۹۵۱
ایمنی و امنیت	پیوستگی بصری و کالبدی و گشودگی خیابان‌های مجاور	۲/۱۱	۲/۶۱	-/۹۱۹
	کیفیت روشنایی	۲/۹۸		-/۹۱۸
	محافظت در برابر بزهکاری و خشونت	۲/۸۹		-/۹۳۵
	محافظت در برابر تجربه حس ناگوار	۳/۲۶		-/۹۴۵
	ایمنی ادراک شده از ترافیک	۱/۸		-/۹۴۵
مطبوعیت	میزان ویژگی معماری یا چشم اندازهای به یاد ماندنی	۲/۹۳	۲/۴۵	-/۸۳۱
	حس محصوریت	۲/۰۵		-/۸۵۶
	میزان نفوذ پذیری	۲/۲۹		-/۸۲۸
	تنوع عناصر پیاده روها	۱/۹۶		-/۸۸۵
	میزان جذابیت ادراک شده فضا	۳		-/۸۶۸

مهم‌ترین شاخص‌های تاثیر گذار بر کیفیت فضاهای عمومی

جهت سنجش میزان مهم‌ترین شاخص‌های تاثیر گذار بر کیفیت فضاهای عمومی از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شده است. که در جدول (۲) به شرح آن پرداخته شده است. با توجه به تحلیل جدول ملاحظه می‌شود که در برگ‌گیرندگی مهم‌ترین مولفه تاثیر گذار در بهبود کیفیت فضای عمومی می‌باشد. همچنین فعالیت معنادار و ایمنی و آسایش تا حدودی به یک اندازه بر افزایش کیفیت فضاهای عمومی تاثیر گذار بوده‌اند. دیگر مولفه‌ها شامل مطلوبیت و قابلیت دسترسی، آسایش به ترتیب بر کیفیت فضاهای عمومی محله تجریش موثر بوده‌اند.

جدول ۲. آزمون T تست تک نمونه‌ای

شاخص‌ها	میانگین	مقدار T	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت میانگین
در برگیرندگی	۲/۸۶	-۱۶/۸۳۴	۴۰۰	۰/۰۰۰	-۰/۱۴۰۰۰
قابلیت دسترسی	۲/۴۳	-۱۰/۵۲۷			-۰/۵۷۰۰۰
فعالیت‌های معنادار	۲/۶	-۱۴/۶۷۳			-۰/۴۰۰۰
آسایش	۱/۸۲	-۲۴/۴۶۷			-۱/۱۸۰۰۰
ایمنی و امنیت	۲/۶۱	۱۳/۰۸۳			-۰/۳۹۰۰۰
مطبوعیت	۲/۴۵	-۶/۰۹۳			-۰/۵۵۰۰۰

سنجش میزان پایداری اجتماعی محله تجریش

پایداری اجتماعی از نظر پرسش شوندگان در شاخص‌های مورد سنجش متفاوت بوده است. در شاخص آموزش و مسکن و زیر ساخت محله تجریش از وضعیت متوسط به بالا برخوردار است به طوری که میانگین آن به ترتیب ۳/۵۹ و ۳/۴۷ می‌باشد. دسترسی به خدمات با توجه به استقرار کاربری‌های با کارکردهای خدماتی، درمانی، آموزشی و ... و همچنین وضعیت دسترسی از لحاظ حمل و نقل اتوبوس و مترو سبب مطلوبیت مسکن و زیرساخت‌های شهرس شده است. همچنین در شاخص جمعیت و سلامت نیز با میانگین آن ۳/۱۶ می‌باشد که بالاتر از حد متوسط قرار فته است. اما در شاخص کیفیت زندگی با میانگین ۲/۵۵ و میزان مشارکت با ۲/۵۱ میزان پایداری پایین تر از حد میانگین می‌باشد. به طور کلی که محله تجریش از نظر پایداری اجتماعی در سه شاخص در وضعیت مناسب و دو شاخص در وضعیت نامناسبی قرار دارد. نهایتاً می‌توان گفت پایداری اجتماعی در این محله مطلوب ارزیابی می‌شود. لذا با توجه به موارد مذکور لازم می‌باشد به بررسی رابطه کیفیت فضاهای عمومی در سطح محله تجریش و میزان رابطه و تاثیر گذاری آن بر پایداری اجتماعی پرداخته شود.

جدول ۳. سنجش پایداری اجتماعی محله تجریش

شاخص	نماگر	میانگین	میانگین کل	ضریب الفای
جمعیت و سلامت	میزان دسترسی به خدمات سلامت	۲/۷۰	۳/۱۶	۰/۷۸۵
	میزان دسترسی به فضاهای سبز	۳/۴۷		۰/۷۶۸
	امید به زندگی	۳/۸۳		۰/۷۵۷
	نرخ افزایش جمعیت	۲/۸۰		۰/۷۹
	میزان دسترسی به غذای سالم و مغذی	۲/۹۴		۰/۷۶۰
	نرخ دسترسی به تسهیلات فاضلاب	۳/۹۸		۰/۷۷۰
	تعداد کسب و کارهای سبز	۲/۷۱		۰/۷۷۹
	نرخ بیکاری	۳/۴۲		۰/۷۸۸
	نسبت اشتغال در بخش اقتصاد محله	۳/۰۷		۰/۷۹۳
	میزان عدالت در توزیع درآمد	۲/۷۷		۰/۷۷۳
آموزش	سطح سواد	۴/۵	۳/۵۹	۰/۷۷۲
	دسترسی فیزیکی به مکان آموزشی	۳/۲۷		۰/۷۷۸
	دسترسی اقتصادی به خدمات آموزشی	۳/۰۲		۰/۷۷۸
مسکن و زیرساخت های شهری	وضعیت مسکن	۲/۶۳	۳/۴۷	۰/۷۷۷
	قابلیت دسترسی به خدمات شهری	۳/۸۶		۰/۷۷۲
	موجود بودن و دسترسی به حمل و نقل	۳/۹۴		۰/۷۹۱
کیفیت زندگی و محیط	رضایت از مسکن، محله و شهر	۳/۲۷	۲/۵۵	۰/۷۷۵
	میزان رضایت از زندگی	۱/۹۱		۰/۷۷۵
	لذت از برخورد و همسخنی با دیگران	۲		۰/۷۷۶
	میزان حس تعلق و دلبستگی	۲/۸۹		۰/۷۷۸
	میزان توجه به محیط زیست	۲/۶۴		۰/۷۸۴
	میزان صرفه جویی در منابع (آب و برق و ...)	۲/۵۷		۰/۷۵۲
	دسترسی به فناوری اطلاعات و ارتباطات	۲/۶۰		۰/۷۵۳

۰/۷۵۱	۲/۵۱	۲/۷۱	مشارکت در تصمیم گیری های محله	۴
۰/۷۵۵		۱/۸۴	میزان رضایت از مشارکت سیاسی	
۰/۷۵۰		۲/۱۳	تعداد سازمان های فعال اجتماع	
۰/۷۵۳		۳/۱۰	میزان مشارکت در فعالیت های مذهبی	
۰/۷۶۱		۲/۸۰	مشارکت در فعالیت های عمومی	

رابطه بین کیفیت فضای عمومی و پایداری اجتماعی

برای تعیین میزان همبستگی بین شاخص های کیفیت فضای عمومی و پایداری اجتماعی از آزمون پارامتریک پیرسون استفاده شده است. همان طور که از جدول (۴) نمایان است؛ نتایج حاصل از این آزمون بیانگر این است که بین کیفیت فضای عمومی و پایداری اجتماعی همبستگی مثبت یا مستقیم وجود دارد. ضرایب به دست آمده از این آزمون نشان می دهد که همبستگی بین شاخص های ایمنی و امنیت (۰/۷۴۶)، فعالیت های معنادار (۰/۶۶۰)، مطلوبیت (۰/۶۲۵) و در برگیرندگی (۰/۶۱۳) با پایداری اجتماعی بالاتر از دیگر شاخص ها بوده است. همچنین همبستگی پایین نسبت به شاخص های مذکر بین شاخص های قابلیت دسترسی (۰/۵۷۷)، آسایش (۰/۵۲۶)، با پایداری اجتماعی وجود دارد. این موضوع بیانگر این است که با افزایش کیفیت فضاهای عمومی محله تجریش، پایداری اجتماعی نیز افزایش می یابد و در مقابل با کاهش کیفیت شاخص های فضای عمومی، پایداری اجتماعی نیز سیر نزولی خواهد داشت. نتایج حاصل از همبستگی بین کیفیت فضای عمومی و پایداری اجتماعی در جدول (۴) نشان داده شده است.

جدول ۴. همبستگی پیرسون بین کیفیت فضای عمومی و پایداری اجتماعی

شرح	در برگیرندگی	قابلیت دسترسی	فعالیت های معنادار	آسایش	ایمنی و امنیت	مطلوبیت
پایداری اجتماعی	۰/۶۱۳	۰/۵۷۷	۰/۶۶۰	۰/۵۲۶	۰/۷۴۶	۰/۶۲۵
سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۱	۰/۰۰۰	۰/۰۰۳	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
حجم جامعه	۴۰۱					

با توجه به اینکه در پژوهش حاضر کیفیت فضای عمومی به صورت متغیر مستقل و در مقابل پایداری اجتماعی به صورت متغیر وابسته در نظر گرفته شده است. لذا برای نشان دادن شدت تأثیرگذاری شاخص های کیفیت فضای عمومی بر پایداری اجتماعی از رگرسیون چند متغیره استفاده شده است. نتایج به دست آمده از نظر ساکنان محله تجریش نشان می دهد که میان شاخص های کیفیت فضای عمومی با پایداری اجتماعی به میزان ۰/۸۸۰ همبستگی وجود دارد. همچنین، ضریب تعیین تعدیل شده نشان می دهد که ۷۱ درصد تغییرات پایداری اجتماعی از طریق ترکیب خطی شاخص های شش گانه کیفیت فضای عمومی تبیین شده است. در جدول (۵) سایر نتایج نشان داده شده است.

جدول ۵. نتایج رگرسیون متغیرهای شش گانه کیفیت فضای عمومی در ارتباط با پایداری اجتماعی

مدل	ضریب همبستگی چندگانه	ضریب تعیین R	ضریب تعیین تعدیل شده R	اشتباه معیار	دوربین - واتسون
۱	۰/۸۸۰ ^a	۰/۷۷۴	۰/۷۱۵	۰/۴۵۲۹۱	۱/۸۴۹
پایداری اجتماعی:					
در برگیرندگی، قابلیت دسترسی، فعالیت های معنادار، آسایش، ایمنی و امنیت و مطلوبیت					

یکی از مفروضات رگرسیون، مستقل بودن خطاها از یکدیگر می باشد. در صورتی که خطاها بایکدیگر همبستگی داشته باشند. امکان استفاده از رگرسیون وجود ندارد. به منظور بررسی استقلال خطاها از یکدیگر از آزمون دوربین - واتسون استفاده شده است. با توجه به نتایج آزمون مقدار آماره دوربین - واتسون ۱/۸۴۹ می باشد. با توجه به اینکه مقدار در فاصله ۱/۵ و ۲/۵ قرار دارد، فرض استقلال بین خطاها پذیرفته می شود. بنابراین می توان از رگرسیون استفاده کرد. همچنین، بر اساس مقدار محاسبه شده برای F، در سطح اطمینان ۹۵ درصد، می توان بیان داشت که ترکیب خطی متغیرهای مستقل به طور معناداری قادر به تبیین و پیش بینی متغیر وابسته پایداری اجتماعی است. در جدول (۶) نتایج به صورت مفصل نشان داده شده است.

جدول ۶. معناداری رگرسیون متغیرهای موثر بر کیفیت فضای عمومی

شرح	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	سطح معناداری
اثر رگرسیون	۱۶/۱۶۷	۶	۲/۶۹۴	۱۳/۱۳۶	۰/۰۰۰
باقیمانده	۴/۷۱۸	۳۹۳	۰/۲۰۵		
کل	۲۰/۸۸۵	۴۰۰			

در نهایت بر اساس ضریب استاندارد شده تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته، نتایج جدول (۸) نشان می‌دهد که شاخص‌های کیفیت فضای عمومی تأثیر آماری معناداری بر پایداری اجتماعی دارند. همچنین از نظر ضریب تأثیر متغیرها بر پایداری اجتماعی، متغیر ایمنی و امنیت با ضریب تأثیر ۰/۳۳۶ بیشترین میزان اثرگذاری را بر پایداری اجتماعی دارد. پس از آن، به ترتیب متغیرهای قابلیت دسترسی با ضریب تأثیر ۰/۳۱۱، فعالیت معنادار با ضریب تأثیر ۰/۲۳۹، دربرگیرندگی با ضریب تأثیر ۰/۱۶۰، به طور مستقیم بر پایداری اجتماعی محله تجریش اثر گذار بوده‌اند. شاخص‌های مطلوبیت و آسایش اثر مستقیم بر پایداری اجتماعی نداشته‌اند. نتایج به صورت مفصل در جدول (۷) نشان داده شده است.

جدول ۷. ضرایب شدت اثرگذاری مولفه‌های موثر بر کیفیت فضای عمومی محله تجریش

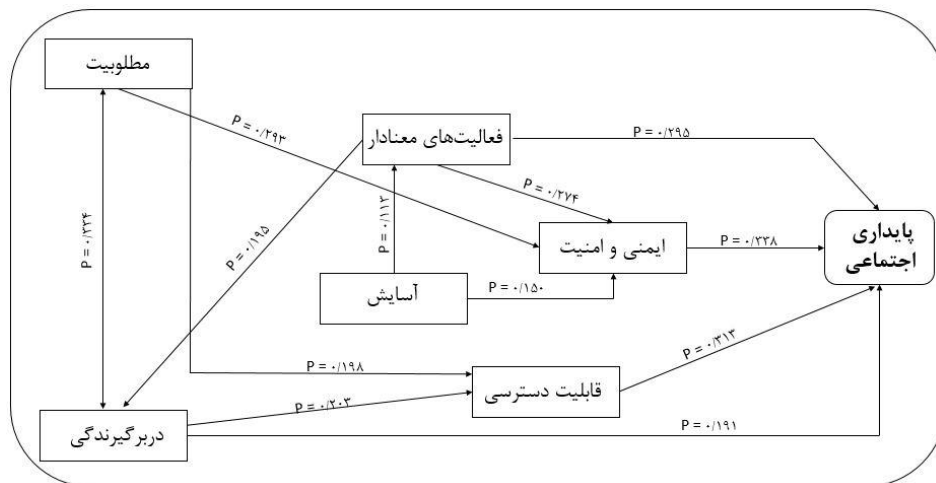
شرح	ضریب غیر استاندارد		ضریب استاندارد	T	سطح معناداری
	B	Std. Error	Beta (بتا)		
عرض از مبدأ	-۰/۰۹۵	۰/۱۱۲	-	-۳/۰۶۱	۰/۰۰۳
دربرگیرندگی	-۰/۱۶۰	۰/۰۲۸	-۰/۱۹۱	۶/۳۶۸	۰/۰۰۵
ایمنی و امنیت	۰/۳۳۶	۰/۰۲۳	۰/۳۳۸	۴/۰۷۰	۰/۰۲۸
فعالیت‌های معنادار	۰/۲۳۹	۰/۰۳۹	۰/۲۹۵	۹/۵۸۱	۰/۰۲۵
مطلوبیت	-۰/۱۲۴	۰/۰۳۱	-۰/۱۱۷	۵/۰۵۰	۰/۴۰۰
قابلیت دسترسی	۰/۳۱۱	۰/۰۲۵	۰/۳۱۳	۶/۶۳۱	۰/۰۳۴
آسایش	۰/۱۸۴	۰/۰۲۴	۰/۱۹۳	۳/۹۸۵	۰/۳۱۳

بنابراین می‌توان گفت که بر اساس نظرات ساکنان محله تجریش، کیفیت فضای عمومی تأثیر بسزای در پایداری اجتماعی دارد. به طوری که بهبود کیفیت فضای عمومی پایداری اجتماعی را به دنبال خواهد داشت و در مقابل کاهش کیفیت فضای عمومی موجب نزول پایداری اجتماعی خواهد شد. جهت بررسی دقیق میزان تأثیر گذاری مستقیم و غیر مستقیم شاخص‌های کیفیت فضاهای عمومی بر پایداری اجتماعی از تحلیل مسیر استفاده شده است.

جدول ۸. میزان تأثیر مستقیم، غیر مستقیم و کل شاخص‌های کیفیت فضای عمومی بر پایداری اجتماعی

شاخص‌ها	انواع تأثیر	
	مستقیم	غیر مستقیم
دربرگیرندگی	۰/۱۹۱	۰/۰۷۶
ایمنی و امنیت	۰/۳۳۸	-
فعالیت‌های معنادار	۰/۲۹۵	۰/۱۴۱
مطلوبیت	-	۰/۲۴۴
قابلیت دسترسی	۰/۳۱۳	-
آسایش	-	۰/۰۸۳
کل	۰/۲۶۷	۰/۰۸۳

تحلیل جدول (۹) گویای آن است که شاخص‌های مطلوبیت و آسایش به طور مستقیم بر پایداری اجتماعی تأثیر گذار نبوده‌اند بلکه تأثیر آن‌ها به صورت غیر مستقیم می‌باشد که میزان آن به ترتیب ۰/۲۳۴ و ۰/۰۸۳ می‌باشد. همچنین مشخص گردید که شاخص ایمنی و امنیت و قابلیت دسترسی ارتباط غیر مستقیمی با پایداری اجتماعی ندارند و ارتباط آن‌ها به شکل مستقیم می‌باشد. سایر شاخص‌ها شامل دربرگیرندگی و فعالیت معنادار هم دارای ارتباط مستقیم و غیر مستقیم با پایداری اجتماعی در محله تجریش دارند. در نهایت جهت بررسی دقیق و آزمون مدل نظری که برگرفته از تأثیر کیفیت فضاهای عمومی بر پایداری اجتماعی در محله تجریش بود، نگارندگان اقدام به آزمون مدل نظری و استخراج مدل تجربی پرداخته‌اند که در شکل (۳) ارائه شده است.

شکل ۳. مدل تجربی شاخص‌های موثر کیفیت فضاهای عمومی بر پایداری اجتماعی

یکی از مفروضات رگرسیون، مستقل بودن خطاها از یکدیگر می‌باشد. در صورتی که خطاها بایکدیگر همبستگی داشته باشند. امکان استفاده از رگرسیون وجود ندارد. به منظور بررسی استقلال خطاها از یکدیگر از آزمون دوربین - واتسون استفاده شده است. با توجه به نتایج آزمون مقدار آماره دوربین - واتسون $1/914$ می‌باشد. با توجه به اینکه مقدار در فاصله $1/5$ و $2/5$ قرار دارد، فرض استقلال بین خطاها پذیرفته می‌شود. بنابراین می‌توان از رگرسیون استفاده کرد. جهت برازش مدل نظری پژوهش مدل تجربی ترسیم شده است. جهت ارزیابی مناسب بودن مدل از آماره R^2 استفاده شده است. این آماره مقدار واریانس متغیر وابسته را نشان می‌دهد که متغیرهای مستقل توانسته است آن را تبیین کنند. در واقع R^2 بیانگر آن است که مدل تا چه اندازه برازنده مجموعه‌ای از داده است. بنابراین هر چه مقدار R^2 بالاتر باشد، مدل قوی‌تر و برعکس. در این پژوهش آماره $R^2 = 77$ است. همچنین مقدار کمیت خطای مدل $e = 0/225$ می‌باشد. با توجه به آنچه بیان شده ملاحظه می‌گردد برازش مدل تجربی این مدل در سطح متوسط به بالا قرار دارد. در نهایت با توجه به پیشینه پژوهش ملاحظه می‌شود که کیفیت فضای عمومی بر پایداری موثر بوده است. مطالعه صورت گرفته در این زمینه شامل نویسندگان همچون؛ چان ولی (۲۰۰۸)، دمپسی (۲۰۱۱)، الحسینی و کسبیا (۲۰۱۲) و نهادهای بین المللی یوان هیئات (۲۰۱۴) به بررسی تاثیرات فضاهای عمومی بر پایداری اجتماعی پرداخته‌اند. نتایج تحقیقات نشاندهای موثر بودن کیفیت فضای عمومی بر پایداری اجتماعی می‌باشد.

نتیجه گیری

سپیده دم پرتلاطم هزاره سوم با چالش‌های عظیمی آغاز شده که پایداری سیاره زمین و به تبع آن بقای بشری را تهدید می‌نماید. برآیند این شرایط که از چهار دهه پیش آغاز شده و بطور فزاینده‌ای تشدید گشته، شکل گیری رهیافتی بدیل با نام توسعه پایدار با سه رخساره اقتصادی، اجتماعی و محیط زیستی بوده است. اگرچه در نظریه و عمل، تلاش‌های گسترده‌ای از سوی پژوهشگران و سیاستمداران در ابعاد اقتصادی و محیط زیستی توسعه پایدار صورت گرفته؛ ولیکن رخساره اجتماعی آن تا همین اواخر با بی‌مهری‌های بسیار مواجه گشته است. این در حالی است که مهمترین مانع برای نیل به پایداری نه در حوزه محیط زیست و نه در حوزه اقتصادی بلکه در خود بشر و در حوزه اجتماعی نهفته است. به رسمیت شناخته شدن این مهم در طی یکی دو دهه اخیر توجهات را به سوی ارتقای پایداری اجتماعی شهرها جلب نموده است. با این حال، مرور ادبیات جهانی نشان می‌دهد که به استثنای یکی دو مورد هنوز نقش فضاهای عمومی به عنوان تجلیگاه حیات مدنی و فعالیت‌های اشتراکی در پایداری اجتماعی شهرها مورد بررسی ژرف قرار نگرفته است. بر این اساس، این پژوهش به بررسی کیفیت فضاهای عمومی در محله تجریش پرداخته و رابطه آن را با پایداری اجتماعی سنجیده است. نتایج نشان داد که از لحاظ شاخص‌های کیفیت فضاهای عمومی محله تجریش در وضعیت مطلوبی قرار ندارد. به بیانی جزئی‌تر، عدم سازگاری فضا با افراد با توانایی‌های متفاوت و کودکان و طیف اندک فعالیت‌ها و جشنواره‌ها، عدم وجود فضاهای مکث و ایستادن موجب کاهش دربرگیرندگی فضاهای عمومی آن شده است. سهولت اندک در دسترسی پیاده و عدم

کنترل فضا توسط مردم و اطلاعا رسانی پایین محیطی موجب شده تا قابلیت دسترسی و فعالیت‌های معنادار در فضاهای عمومی محله پایین باشد. علاوه بر این، سطح بالای آلودگی‌ها و کیفیت پایین طراحی، نفوذ پذیری پایین، حس محصوریت اندک، وجود فضاهای تحریک کننده ترس از بزهکاری و تداخل پیاده و سواره ایمنی و امنیت و همچنین مطبوعیت را کاهش داده است. سنجش پایداری محله تجریش نیز نشان می‌دهد که مشارکت پایین و کیفیت زندگی و محیط پایداری اجتماعی راکاهش داده است. در نهایت تحلیل رابطه بین کیفیت فضای عمومی و پایداری اجتماعی نشان داد که همبستگی بالایی بین شاخص‌های ایمنی و امنیت (۰/۷۴۶)، فعالیت‌های معنادار (۰/۶۶۰)، مطلوبیت (۰/۶۲۵) و در برگیرندگی (۰/۶۱۳) با پایداری اجتماعی در محله وجود دارد. به طور کلی می‌توان گفت که براساس نظرات ساکنان محله تجریش، کیفیت فضای عمومی تأثیر بسزای در پایداری اجتماعی دارد. به طوری که بهبود کیفیت فضای عمومی پایداری اجتماعی را به دنبال خواهد داشت و در مقابل کاهش کیفیت فضای عمومی موجب نزول پایداری اجتماعی خواهد شد. این موضوع حاکی از آن است که با افزایش کیفیت فضاهای عمومی محله تجریش، پایداری اجتماعی نیز افزایش می‌یابد و در مقابل با کاهش کیفیت شاخص‌های فضای عمومی، پایداری اجتماعی نیز سیر نزولی خواهد داشت. یافته‌های این تحقیق تا حدود زیادی با نتایج تحقیق ترلیو (۲۰۱۷) همسویی دارد. به بیانی ترلیو با بررسی نقش کیفیت فضاهای عمومی بر پایداری شهری به این نتیجه می‌رسد که ارتقای کیفیت فضایی فضاهای عمومی و افزایش در بر گیرندگی در محلات می‌تواند موجب یکپارچگی اجتماعی شده و طردشدگی را کاهش دهد (TRILLO, 2016). علاوه بر این، اکویپاژ (۲۰۱۷) فضاهای عمومی سرزنده با تسهیلات مناسب موجب بهبود تعاملات و یکپارچگی اجتماعی می‌گردد (Equipaje, 2017). از جمله تفاوت‌های این پژوهش با سایر پژوهش‌ها توجه به شاخص‌های جامع جهت سنجش کیفیت فضاهای عمومی و پایداری اجتماعی و ارائه مدلی تجربی جهت سنجش آن است. یافته‌های این تحقیق، بایستگی‌های در پیش گرفتن راهبردها و سیاست‌های مناسب برای ارتقای کیفیت فضاهای عمومی را بیش از پیش مطرح ساخته و نشان می‌دهد که تکاپو برای نیل به پایداری اجتماعی بدون ارتقای کیفیت فضاهای عمومی سرابی بیش نیست. براین اساس و با توجه به یافته‌های تحقیق پیشنهادهایی زیر ارائه می‌شود:

- افزایش دربرگیرندگی فضاهای عمومی محله تجریش از طریق طراحی فضای دوستدار کودک، پیاده و افراد کم توان؛
- بهبود دسترسی به فضاهای عمومی محله از طریق ارتقای سیستم حمل و نقل همگانی و اطلاع رسانی محیطی؛
- توسعه فعالیت‌های معنادار از طریق برگزاری رویدادها و جشنواره‌ها و طراحی‌های خاص محیطی؛
- توسعه فضاهای کث و افزایش آسایش اقلیمی و کاهش سطوح آلودگی‌ها با سازوکارهای مختلف؛
- افزایش پیوستگی بصری و کالبدی و نورپردازی مناسب و تقلیل تسلط خودروها بر فضا؛
- افزایش حس محصوریت و میزان نفوذپذیری و بهبود مبلمان.

References

- Arendt, H. (2013). *The human condition*. University of Chicago Press.
- Baft-e-Shahr (2005), Consulting Architects, Urban Planners, Development model and detailed plan of region one. (*In Persain*)
- Burton, E. (2000). The compact city: just or just compact? A preliminary analysis. *Urban Studies*, 37(11), 1969-2006.
- Castillo, H., Price, A., Moobela, C., & Mathur, V. (2007). Assessing urban social sustainability: current capabilities and opportunities for future research. *The International Journal of Environmental, Cultural, Economic and Social Sustainability*, 3(3), 39-48.
- Cattell, V., Gesler, W. M., & Curtis, S. (2006). Public spaces, social relations and well-being in East London. *Policy Press*.
- Chan, E., & Lee, G. K. (2008). Critical factors for improving social sustainability of urban renewal projects. *Social Indicators Research*, 85(2), 243-256.
- Chiu, R. L. (2003). Social sustainability, sustainable development and housing development. *Housing and social change: East-west perspectives*, 221.
- Colantonio, A. (2009). Social sustainability: linking research to policy and practice. Oxford Institute for Sustainable Development (OISD), *Oxford Brookes University*.

- Colantonio, A. (2010). Urban social sustainability themes and assessment methods. *Proceedings of the ICE-Urban Design and Planning*, 163(2), 79-88.
- Daniel, W. W. (1955). *Biostatistics: a foundation for analysis in the health sciences*. New York.
- Dave, S. (2011). Neighbourhood density and social sustainability in cities of developing countries. *Sustainable Development*, 19(3), 189-205.
- De Souza Briggs, X. (2004). Civilization in color: the multicultural city in three millennia. *City & Community*, 3(4), 311-342.
- Dempsey, N., Bramley, G., Power, S., & Brown, C. (2011). The social dimension of sustainable development: Defining urban social sustainability. *Sustainable Development*, 19(5), 289-300.
- El-Husseiny, M. A., & Kesseiba, K. (2012). Challenges of social sustainability in neo-liberal Cairo: re-questioning the role of public space. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 68, 790-803.
- Gahin, R., & Paterson, C. (2001). Community indicators: Past, present, and future. *National Civic Review*, 90(4), 347-361.
- Gehl, J., & Svarre, B. (2013). *How to study public life*. Translation by Karen Ann Steenhard. Island Press.
- Hancock, T. (2009). Social Sustainability: The 'soft infrastructure' of a healthy community. Available at http://newcity.ca/Pages/social_sustainability.html
- Holden, M. (2012). Urban policy engagement with social sustainability in Metro Vancouver. *Urban Studies*, 49(3), 527-542.
- Jenks, M., & Jones, C. (Eds.). (2010). *Dimensions of the sustainable city* (Vol. 2). Springer Science & Business Media.
- Littig, B., & Griessler, E. (2005). Social sustainability: a catchword between political pragmatism and social theory. *International Journal of Sustainable Development*, 8(1-2), 65-79.
- Madanipour, A. (2003). *Public and private spaces of the city*. Routledge.
- Madanipour, A., (1996). *Design of Urban Space*, John Wiley and Sons Ltd, Chichester, England.
- Mumford, L. (1962). *the City in History*. Washington University Law Review. Available at: https://openscholarship.wustl.edu/law_lawreview/vol1962/iss3/1.
- McGregor, I. (2003). An ecologically sustainable business sector within an ecologically sustainable society. ANZSEE Ecological Economics Think Tank.
- Meadowcroft, J. (1999). *Planning sustainability*, New York: Routledge.
- Sachs, I. (1999). Social sustainability and whole development: exploring the dimensions of sustainable development. In: B. Egon and J. Thomas, (Eds.), *Sustainability and the social sciences: a cross-disciplinary approach to integrating environmental considerations into theoretical reorientation*, Zed Books.
- Suzuki, H., Dastur, A., Moffatt, S., Yabuki, N., & Maruyama, H. (2010). *Eco2 Cities: Ecological cities as economic cities*. World Bank Publications.
- Tehran Urban research & planning center. (2012). Identification of duties in Tehran Municipality in the new comprehensive plan of Tehran, the final report of the second volume. (*In Persian*)
- Tonnellat, S. (2010). The sociology of urban public spaces. *Territorial Evolution and Planning Solution: Experiences from China and France*. Atlantis press.
- United Nations Conference on Environment and Development (UNCED). (1992). Agenda 21, Earth Summit, UN, 3 - 14 June, Rio de Janeiro, Brazil.
- United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat) .(2014).
- UN-Habitat .(2014). *Global Public Space Toolkit: From Global Principles to Local Policies and Practice*, Editor: Dominic O' Reilly, Tetouan, Morocco.
- Public Space in the Global Agenda for Sustainable Urban Development; the Global Public Space Toolkit, Rome.
- Widok, A. (2009). *Social Sustainability: Theories, Concepts, Practicability*. Environmental Informatics and Industrial Environmental Protection: Concepts, Methods and Tools, 1-9.

- Yiftachel, O., & Hedgcock, D. (1993). *Urban social sustainability: the planning of an Australian city*. *Cities*, 10(2), 139-157.
- TRILLO, C. (2017). Quality of public spaces and sustainable urban development: success and failures in fighting social exclusion. *Urban Regeneration & Sustainability*, 469.
- Equipaje, R. M. I. (2017). The Role of Public Space in Sustainable Urban Development. In *INTBAU International Annual Event* (pp. 1402-1410). Springer, Cham.

How to cite this article:

Tavakolinia, J., Mohamadyan, H., Zarghami, S. (2020). Analyzing the impacts of quality of public space on social sustainability (Case study: Tajrish Neighborhood). *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 15(1), 85-100.

http://jshsp.iaurasht.ac.ir/article_672765.html

Analyzing the Impacts of Quality of Public Space on Social Sustainability (Case Study: Tajrish Neighborhood)

Jamileh Tavakolinia*

Associate Professor, Earth Science Faculty, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

Hassan Mohammadian Mosammam

Ph.D Candidate in Geography and Urban Planning, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

Saeid Zarghami

Ph.D Candidate in Geography and Urban Planning, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

Received: 08 October 2017

Accepted: 24 February 2018

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Despite the fact that throughout the history of public spaces it forms the basis for public life, civil movements, business commerce, socialization, social exchange, recreation, protest, thinking and deep thinking, it has been nearly 100 years since the decline are increasingly being continued. This is evident in Tehran's urban neighborhoods. Considering this issue and considering the increasing importance of public spaces in the third millennium of the present research, the present study seeks to consider the role of the quality of public spaces in the sustainability of urban neighborhoods while deepening the concept of public space and social sustainability through the development of comprehensive and applied indicators.

Methodology

The research method is survey and correlation type. Firstly, based on the study of global literature 6 indicators and 34 indicators, were compiled for measuring the quality of public spaces for 28 indicators for social sustainability, and then analyzing the relationship between the quality of public spaces in the neighborhood And the aspects of social sustainability of the city from the point of view of residents of the neighborhood. The population of this study was Tajrish residents with a population of 12603 people. The sampling method was simple random and the formulas of Daniel (1995) were used to determine the sample size.

Results and Discussion

Finally, based on the standardized coefficient of the effect of independent variables on the dependent variable, the results of Table 8 show that the quality indicators of the overall space have a statistically significant effect on social sustainability. In terms of coefficient of effect of variables on social sustainability, safety and security variables with coefficient of effect of 0.336 have the most effect on social sustainability. After that, access accessibility variables with a coefficient of influence of 311/0, a significant activity with a coefficient of influence of 239/0, an impact factor of 0.160 directly affected the economic stability of the Tajrish neighborhood. The desirability and comfort indicators have not had a direct effect on social sustainability.

---

* Corresponding AuthorEmail:

j_tavakolinia@sbu.ac.ir

Conclusion

The results of this study showed that the quality of public spaces in Tajrish district is not desirable. Also, the most important indicator of the quality of public spaces in this neighborhood is the index, in terms of coverage, meaningful activity, safety and security. In addition, the results of correlation tests showed that there is a positive correlation between the quality of public spaces of the neighborhood and its social stability. This suggests that by increasing the quality of the public spaces in Tajrish district, social sustainability will increase, and in contrast to declining quality of public space indicators, social sustainability will also decrease. In determining the coefficients with respect to the regression test, it was determined that safety and security index, access, meaningful activity and inclusion respectively had a direct effect on social sustainability. It was also found that the index of content and comfort indirectly affects social sustainability. In addition, meaningful activity and engagement have direct and indirect effects on social sustainability.

Keywords: Quality of public space, social sustainability, Tajrish neighborhood